

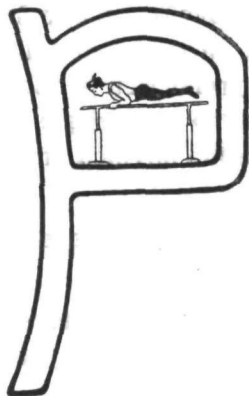

SVEN HEDIN — F. PALNAK:

Za morjem.

(Dalje.)

3. NOVI JORK.

ot preko Atlantskega oceana se bliža svojemu koncu. Nekega jutra so na krovu vsi razburjeni, vsi zro napeto proti vzhodu. Čez eno uro bo videti tam ameriško obal. Glej, tam v daljavi se že kažejo na obzorju neenakomerne črte Long Islanda, »Dolgega otoka«. Še dve uri, in ladja zavozí v izliv reke Hudson ter pristane na otoku Elis v novojorškem pristanišču. Nepregledne vrste drugih velikih parnikov se vrste ob nasipih; tudi ti so prinesli izseljencev iz Evrope v Ameriko in kmalu se vrnejo, da prineso novih krdel. Ne morejo nič počivati, leto za letom morajo voziti sem-

tertja, da pripeljejo Združenim državam vsak dan 3000 ljudi.

Naš izseljenec si je že sproti spravil skupaj svoje stvari ter si priboril dober prostor, odkoder je lahko ogledoval svoje sopotnike. Take stiske in take naglice še ni videl nikdar. Po hodiščih so rinili potniki semtertja, se klicali v vseh mogočih jezikih, vlačili svoje oguljene potne torbe ter sopli pod svojimi težkimi culami. Slovenci in Hrvatje, Rusi in Poljaki, Nemci in Švedi — vsi so bili križem; ti dobro oblečeni, oni v capah in z ruto okolo vratu.

Nad novojorškim pristaniščem se dviga spomenik Svobode: ženska postava z bakljo v roki. Če je na zemlji tema, pa meče svetle žarke električne luči po vodni gladini, po pristaniških nasipih, po hišah in ladjah.

Ko stopi Ivan na ameriška tla, pa vidi kar, da ta svoboda ni vredna toliko hvale. Njega in vse njegove sopotnike so zaznamovali s številkami,

kakor doma vojaške konje, ter so jih gnali v prostrano dvorano. Tu pokličejo drugega za drugim, kakor pri vojaškem naboru, ter ga izprašujejo po njegovem poslu, po tem, kam je namenjen, in končno še preišče vsakega zdravnik. Jetične in druge bolnike, slabotne in starce, ki bi ne mogli dolgo vršiti napornega dela, kar odpravijo, da se morajo vrniti s prvim parnikom v domovino.

Kateri pa so prebili preizkušnjo, jih peljejo na malih parnikih iz pristanišča v Novi Jork, kjer se izgubé med pet milijoni prebivalcev kot pleva na vetru. Pa najsibodo odkoderkoli, vedno dobijo v Novem Jorku rojakov, zakaj v tem mestu prebivajo vsi narodi sveta. Tu so tudi ulice, kjer prebivajo skoro izključno le Slovenci, in tu je življenje skoro isto kot na Slovenskem. A njih število ne dosega števila naseljenikov drugih narodov. Nemci imajo cele ulice; v Broklinu, mestnem delu na Long Islandu, so sami Švedi, mestni oddelek »Mala Italija« ima več Italijanov kakor mesto Neapolj, v Kitajskem oddelku je 5000 Kitajcev, in pravtako imajo tudi Židje svoja posebna bivališča. In vse to je tako strašno razprostrano, da vidi Ivan kar kmalu, da mu ne bo mogoče lahko kaj najti, kakor si je to domišljjal, ko se je gugal po valovih Atlantskega oceana.

Najprej je sklenil, da si vse mirno ogleda, zakaj na svojo srečo je še prinesel s seboj nekaj božjakov. Najprej da se privadi, da se priučí malo jeziku, da se lahko pomeni, potem pa si poišče dela. V prenočišču je dobil nekaj rojakov, in neki železničar z Gorenjskega, ki ravno ni imel posla, se mu ponudi, da ga povede z veseljem po mestu ter priučí novinca ameriški modrosti.

»Novi Jork je pač gotovo že jako star,« pravi Ivan, »saj drugače bi ne mogel biti tako velik.«

»O, ravno narobe! Če ga primerjamo z evropskimi mesti, je to še pravo dete. Pred tristo leti ni imel niti tisoč prebivalcev, danes ga prekaša v tem le še London.«

»To je pa le čudno. Kako pa je postalo mesto tako veliko? Trst je vendar proti njemu prava igračka. Takega življenja še pač nisem videl nikdar nikjer. Vsepovsod je cel gozd jamborov in parniških dimnikov, in po vseh nasipih nakladajo in razkladajo blago s čudovito naglico.«

»To je pač od tega, ker prebivalstvo v Združenih državah čudovito hitro raste. V prejšnjem stoletju se je kar vsakih dvajset let podvojilo. Polovica vsega prometa teh držav pa gre preko Novega Jorka. Tu odvažajo žito in meso, tobak in bombaž, petrolej in manufakturno blago in še vse polno drugega. Tu pač ni čudno, da je treba tu po 60 kilometrov dolgih nasipov s skladišči, vzdigali in žerjavi, in da vodi v Novi Jork več kot sedemdeset parniških prog. Privsemtem pa je Novi Jork znamenito obrtniško mesto. Koliko je nakopičenega tukaj bogastva, se ne da niti misliti. Mesto samo ima dvesto bank. In potem ta leža in to pristanišče! Na

vzhodu Atlantski ocean s potmi v Evropo, na zahodu pa neštivilne železniške proge, katerih pet drži preko vse Severne Amerike do obali Tihega oceana.«

»Povej mi kaj o teh železnicah,« prosí Ivan, ki je samo čakal na priložnost, da se obrne proti zapadu.

»Rad, saj o tem vem precej, delal sem na večih progah. Še leta 1840. je bilo v Združenih državah 4500 kilometrov železnic, dvajset let pozneje jih je bilo že 50.000 kilometrov. Danes pa jih je 400.000; v eno črto spuščene, bi segal ta železni trak na mesec ali pa bi obkrožal ravnik desetkrat. Vsa Evropa nima toliko železnic kot Združene države, četudi je površina pri obojih skoro ista, in četudi ima Evropa petkrat toliko prebivalcev.«

»Kako pa je vendar mogoč tolik železniški obrat?«

»To je tako: najprej so zvezali vodne ceste s tračnicami. Uporabljali so reke, kolikor je bilo le mogoče, in zidali železnice le, kjer ni bilo rek. Pozneje so zvezali različne proge med seboj, polagali so nove na vse strani, tako da pokriva danes ogromna mreža devetinštirideset držav. Ceste so pa tudi tako slabe, da se posluži vsakdo rajši železnic.«

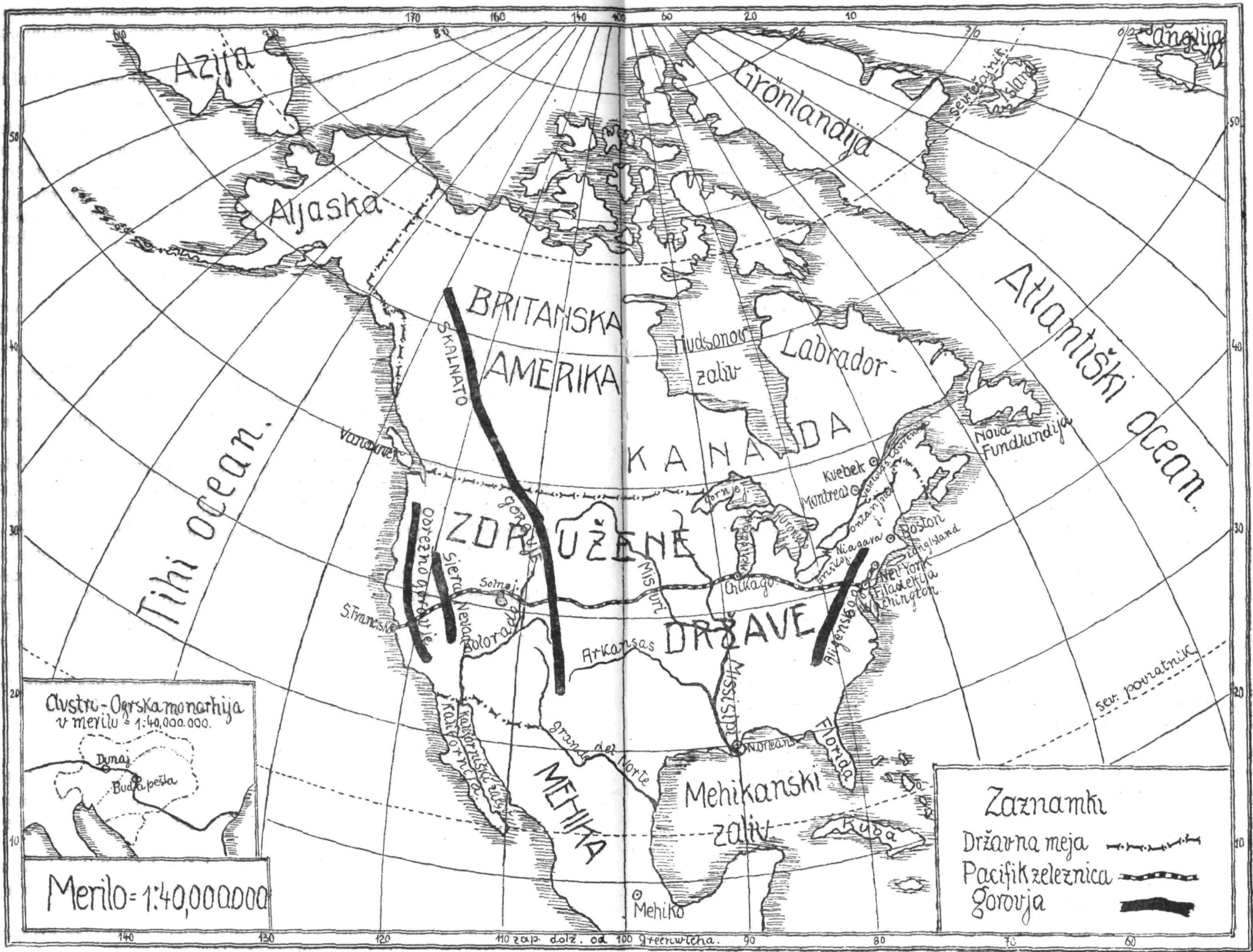
»Ampak preko velikih severoameriških rek mora biti pač vse polno mostov.«

»Jih je tudi, in v zidanju mostov so Američani mojstri! Železniški mostovi čez Misisipi in Misuri in druge veletoke so umetnine neizrečne drznosti. Prej so stavili tam, kjer teko železnice preko prepadov, lesene mostove kakor prav visoke zidarske odre, in po gornjih stopnicah so bile položene tračnice. Pa taki mostovi ginejo bolj in bolj, in jih nadomeščajo z železnimi, ki so oddaleč kakor niti in pajčevine, in vendar drve preko njih vlaki v največjem diru. Poglej tam-le na levo! Tu imaš najznamenitejši most vsega sveta, viseči most med Novim Jorkom in Broklinom. Strašno velik je in je videti tako fin in lahek, kakor bi se zibal med obema stebroma v zraku. Ladje z najvišjimi jadri plovejo lahko pod njim; saj je 41 metrov nad vodo. Pri tem je dolg dva kilometra, in je kar čudno, kako so položili ljudje tak železen tram nad vodo. Zdaj pa ti pokažem eno izmed najimunitnejših železnic na svetu!«

Pri teh besedah vodi Gorenjec Ivana na kolodvor ter vstopi z njim v voz nadcestne železnice, ki vozi nad Novim Jorkom. Veliko je bilo začudenje Ivanovo, ko je hitel zdaj po železnem odru, slonečem na mnogoštevilnih železnih mostičih preko ulic in trgov ter zrl na šumeče vrvežne pod seboj.

»Ta železnica je električna,« mu razloži rojak. »Takah imamo tukaj vse polno.« Dejal je »imamo«; zakaj ponosen je na to, da je zdaj pravi Američan.

»To je pač najčudnejše, kar sem kdaj videl,« pravi Ivan. Pri hitri vožnji v višavi se mu je kar motilo v glavi.

Avstro-Ogrska monarhija
v merilu 1:40,000,000

Merilo = 1:40,000,000

Zaznamki
 Držarna meja ————
 Pacifik železnica ————
 Gorovja ————

140 130 120 110 zap. dolž. od 100 Greenwicha. 90 80 70 60

»Na železnicah proti zahodu se vozi pač še hitreje?« vpraša malo prestrašen, zakaj domislil se je svojih potnih načrtov.

»No, ni ravno tako hudo,« ga pomiri železničar. »Navadno se vozi z nepreveliko hitrostjo; le časih prevozi vlak po 85 km na uro; je pa tudi proga, kjer prevozi v tričetrt uri 90 km. Drugače pa vozi precej previdno, in potovanje v velika zahodna mesta je prav udobno. Nekateri vlaki v San Francisko so vozeči hoteli, tu se vozi res imenitno, če — imaš namreč za to potreben drobiž. Tu ne sediš v ozkih oddelkih, kakor tam doma, ampak hodiš lahko sempatja, sedeš k oknu v mehki naslonjač ter gledaš nemoteno na levo in desno v brezmejne prerije. Ko se tega naveličaš, pa sedeš k mizi, da pišeš pisma na znance in prijatelje. Tako je pot v San Francisko sicer dolg, pa vseeno nič ne utruja. V vlaku imaš vse, kar hočeš. Tam čitaš, spiš, ješ, se koplješ, se seznanjaš s tujci in živiš čisto prijetno. Ko pa pride vlak do skalnatega gorovja na zahodu, pa nudi priroda sama dosti izpremembe. Zdaj polzi vlak v dolino, v prepade, pa spet ven, hiti ob strnih pečinah, čez zavite prelaze s krasnim razgledom in beži po zvonečih železniških mostovih. Na zahodni strani skalovitega pogorja drvi spet v divjih zavinkih proti obali. Ampak strojevodja ni izgubil vodstva nad lokomotivo, pa naj se nagiblje vlak še tako na levo ali na desno. Po teh zavinkih se ni mogoče v vlaku izprehajati. Prej ko si misliš, odletiš v kako steno. Če se snidejo potniki ravno tedaj v obednici, bi moral videti, kako prinašajo črni natakariji krožnike z juho. Tako natančno poznajo vse gibljaje vlakove, da ne razlijejo ne kapljice, četudi misliš, da vsak čas popadajo in splavajo s svojo juho.«

»To pa res ni ravno slabo in mika me že, da se skoraj odpeljem proti zahodu. Zdaj pa menda izstopiva, ne?«

»Da, in zdaj ti pokažem Centralni park. Kaj ni imenitno tukaj? Glej jih, ta mogočna drevesa in te hladne ribnjake? Poleti je v mestu nezno-sna vročina; in tedaj je neizrečeno prijetno, če si lahko kako urico v tej senci in tem hladu. Pozimi pa je v Novem Jorku mrzlo. Ostri, ledeni vetrovi pihajo ob vzhodni obali. — Čakaj, postoj malo! Tu vidiš V. avenijo — veš, ceste so zaznamovane s številkami — najbogatejša ulica v Novem Jorku. V teh palačah stanujejo milijonarji in milijarderji, železniški kralji, jekleni kralji, petrolejski kralji ali kakor se že vsem pravi. Ti se prav zares valjajo v zlatu, ki ga izmolzejo iz železniških listkov, petroleja, sladkorja itd. Tam v gradu z velikimi vrati, visokimi stolpi in tako čudno zavitimi strešnimi okni stanuje eden, ki ima tisoč milijonov. Ta kupuje iz Evrope slike, kipe in razne umetnine neprecenljive vrednosti, prireja obede, pri katerih velja kosilo za vsakega po tisoč kron. Trope beračev pa mu napravljajo pred palačo k obedu godbo.«

»Ampak kaj dobrega vendarle tudi napravi s svojim denarjem? Saj vendar ne more spraviti sam vkraj vsako leto 50 milijonov obresti?«

»No, časih ustanovi kakšno vseučilišče. Teh je v Združenih državah jako veliko, in za izobrazbo in znanost store tu jako mnogo. Ampak če

začenjamo kar s tem, utonemo lahko vsi v izobrazbi. Pojdiva rajša v mestni del, ki leži ob reki Hudson.«

»Kaj leži Novi Jork ob reki?«

»Pravzaprav v njenem izlivu na otoku Manhatanu. Zdaj sva na Manhatanu. Kaj ni to smešno v svetovni zgodovini, da so prodali Indijanci pred tristo leti ves ta otok Holandcem za celih 1080 K? Zdaj bi ga pač ne dobili tako poceni. Le poglej si te hiše »nebotičnike« s svojimi triindvajsetimi nadstropji!«

»Zakaj pa vendar zidajo hiše tako strašno visoke?«

»Ker so stavbišča tako silno draga. Na vse strani se ne more iztezati, se pa kvišku proti nebu, kjer je dovolj prostora. Le poglej si to vrsto hiš; nekatere še veljajo, druge pa mole kvišku kakor dimniki.«

»V taki hiši bi pa že ne hotel stanovati. V dvajsetem nadstropju bi se mi vrtelo v glavi, v prvem bi se pa bal, da se zruši teža vseh drugih name. Pri takih hišah moram misliti vedno na mišje pasti in golobnjake.«

»V Broklinu nam je bolje, tam hiše niso tako visoke. Kaj pa naj ti pokažem še zdaj?«

»Nič; za danes je že dosti, ne morem več hoditi. Zaslužila sva si kak prigrizek in kozarec piva, zato pojdiva v kakšno krčmo.«

»Dobro, pa se prepeljiva s čolnom tam-le v Broklin. Ampak jutri ti pokažem nekaj, kar je še imenitnejše kakor to mesto bogatašev. »Mesto Kitajcev« obiščeva. Tam kar mrgoli po umazanih ulicah ljudstva s kitami, tam smrdi po čebuli, tobaku in žganju iz zapuščenih beznic, tam je polno igralnic in opijskih kadilnic, in pred čajnicami se gibljejo na šibah papirnate svetilke kakor na Kitajskem. Potem pa še greva v »Malo Italijo«, čisto laško mesto v Novem Jorku. Tam vidiš v knjigotržnicah samo italijanske knjige, tam gore po cerkvah sveče pred Marijinimi podobami, in po ulicah se igrajo temnolasi in črnooki južni otročaji. Nazačnje pa ne pozabiva tudi »Židovskega oddelka«. Prebivalci v tem so prav čudni ljudje. Ne vidi se jih pijanih, in tudi redkokdaj je slišati, da bi se zgodil tu kak zločin. Žive ubožno, poceni in štedljivo, pa jako zanimivo je, da si človek ogleda, kako barantajo v svojih malih prodajalnicah in na cesti.«

»Čuj, reci mi vendar, kje pa ostanejo vsi izseljenci, ki prihajajo dan na dan sem v Ameriko. Če se izkrca na otoku Elis vsak dan 3000 ljudi, bi se vedar moralo pomnožiti v Novem Jorku prebivalstvo vsako leto za en milijon!«

»Koliko teh pa ostane v Novem Jorku? Največ jih gre v notranjo deželo ali pa na zapad. Mnogi imajo srečo ter si dobe dobrega dela tukaj. Še več pa jih ostane tukaj, da se pogube ali pa zaidejo med najubožnejše. Kdor pride v Ameriko brez beliča, dela v tvornici za vsak denar. Seveda je to plačilo še vedno večje kakor v evropski domovini, ampak ob tem se ne da živeti v Ameriki. Ti pripotovani Evropejci izpodrinejo ameriške delavce, in zato je v Združenih državah dva milijona ljudi brez dela. Če pa hočeš, poizkusiva priti nocoj v hišo opolnočnega misijona. Tam čakajo

siromaki v gostih trumah, da se odpro vrata. Uboštvo jim gleda iz obraza, pa v glupi otopelosti čakajo. Ko pa so vrata odprta, se vsujejo noter, napolnijo v trenutku mnogoštevilne klopi v veliki dvorani ter pospe v vseh mogočih ležah.«

»Kaj ne dobe tam ničesar?«

»O, pač. Misijonar za vse te potepuhe in lenuhe, te berače in tatove, te brezdelneže — pridiga. Čez dan so beračili in kradli, zdaj so pa trudni in lačni ter se hočejo naspati pri opolnočnem misijonu. Ko reče pridigar svoj »Amen«, jih napode spet na cesto, kjer se porazgube na vse plati, da dobe ali ukradejo kak grizljaj. Tako žive ti nesrečneži dan na dan ter padajo vedno niže.«

»To je torej nekaka žindra, ki ostane, kjer teče plemenita ruda dalje. Čudno, da raste ta narod tako jako kar z večnim tokom priseljencev. Kaj pa bo nazadnje iz vsega tega?«

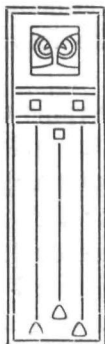
»To ti kar lahko povem. Vidiš, Slovenec je pač Slovenec, Hrvat Hrvat, Američani pa so vse mogoče. To je mešanica slovanske, nemške, angleške, holandske in skandinavske krvi, da imenujem le njene glavne dele. Ko enkrat otok Elis docela prepove uvažanje ljudstev iz Evrope, nastane iz te mešanice ameriško pleme. Poleg tega pa so še druge zmesi v tej čudni deželi: mulatje so potomci črncev in belih, mestici pa Indijancev in belih.«

»Še eno mi povej: Zakaj pa ni Novi Jork državno glavno mesto?«

»Zato, ker ima mesto, ki nosi ime velikega Washingtona, primernejšo ležo do različnih držav prvotne državniške zveze. Po številu prebivalcev Vašington res ni veliko mesto, in Združene države severoameriške imajo še petnajst mest večjih kakor je to. Vendar pa vladajo deželo od tu. Tam stanuje v beli hiši predsednik, tam se shajajo poslanci devetinštiridesetih držav, tam se dviga nad mestnim oddelkom velikanskih vladnih poslopij Vašingtonov obelisk. In zdaj glej, že začenjaš zehati. Si truden, je li? Pojdiva torej spat, in spi prvo noč na ameriških tleh dobro!«

(Dalje).

Bratec je na vojno šel . . .

Bratec je na vojno šel —
 zim zelen za trakom,
 kakor gre junakom —
 zvezdi dve s seboj je vzel.
 Zvezdi dve: oči prekrasne
 nepozabne sestre Mare;
 Zvezda — solnca čaka,
 brata, milega junaka;
 bisere — solzice šteje
 in si jih na prsih greje . . .

